

TITULLI I ARTIKULLIT:
VËSHTRIM I PËRGJITHSHËM TEORIK MBI NDIKIMIN E GJUHËS
AMTARE (SHQIPE) NË NIVELIN FONETIKOR
GJATË MËSIMIT TË GJUHËS ANGLEZE

Doktorante Rukije Lamçja
Departamenti i Gjuhës Angleze
Fakulteti i Gjuhëve të Huaja, Universiteti i Tiranës
E-mail: rukije.lamcja@unitir.edu.al

ABSTRAKT

Ky studim trajton ndikimin e gjuhës amtare (shqipe) në përvetësimin e fonetikës së gjuhës angleze nga nxënësit shqiptarë. Analiza fokusohet në dallimet fonetike dhe fonologjike midis dy sistemeve gjuhësore, duke u ndalur te bashkëtingëlloret, zanoret, theksi dhe intonacioni. Në shqip dhe anglisht ekzistojnë disa ngjashmëri, por edhe mospërputhje të mëdha, veçanërisht në shqiptimin e fonemave të panjohura për folësit shqiptarë (/θ, ð/, /ŋ/, /w/, dallimet e zanoreve të shkurtra dhe të gjata, si dhe diftongjet.) Transferimi negativ i tipareve të shqipes manifestohet si në nivelin segmentor (zëvendësimi, shtimi ose mungesa e tingujve), ashtu edhe në nivelin mbisegmentor (theksi, intonacioni, ritmi), duke e bërë më të vështirë shqiptimin korrekt në anglisht. Qëllimi i punimit është të evidentojë këto dallime për të ndërgjegjësuar nxënësit dhe mësuesit mbi rëndësinë e ushtrimeve fonetike, praktikës së qëndrueshme dhe kontaktit me folës vendas.

Fjalët çelës: gjuha amtare, gjuha e huaj, niveli fonetik segmentor, niveli fonetik mbisegmentor, transferimi fonetikor.

ABSTRACT

This study examines the influence of the mother tongue (Albanian) on the acquisition of English phonetics by Albanian learners. The analysis focuses on phonetic and phonological differences between the two language systems, addressing consonants, vowels, stress, and intonation. Although Albanian and English share certain similarities, there are also significant mismatches, particularly in the pronunciation of phonemes unfamiliar to Albanian speakers (/θ, ð/, /ŋ/, /w/), distinctions between short and long vowels, as well as diphthongs. Negative transfer of Albanian features is evident at both the segmental level (substitution, addition, or omission of sounds) and the supra-segmental level (stress, intonation, rhythm), making accurate English pronunciation more challenging. The aim of this paper is also to highlight these differences in order to raise awareness among students and teachers of the importance of phonetic exercises, consistent practice, and exposure to native speakers.

Keywords: foreign language, mother tongue, phonetic transfer, segmental phonetic level, supra-segmental phonetic level.

1. Hyrje

Gjuha amtare ka një rol kyç në formimin e procesit të mësimin të gjuhës së huaj. Studimi i transferimit të gjuhës shqipe në mësimin e gjuhës angleze përfshin studimin e gabimeve (transferimi negativ), lehtësimin (transferimi pozitiv), shmangien e formave të gjuhës së synuar dhe përdorimin e tepruar të tyre. Ky proces prek disa nivele të gjuhës, duke përfshirë nivelin fonologjik, leksikor, gramatikor dhe më shumë. Fonetika, si shkencë studion tingujt e gjuhës në aspektin artikulues, akustik dhe funksional. Ajo merret gjithashtu me dukuri të tjera të anës tingullore të gjuhës, siç janë, për shembull theksi, rrokja, intonacioni, etj. Shqipja dhe anglishtja kanë ngjashmëri në mekanizmat e prodhimit të tingujve, por ndryshojnë dukshëm në inventarin e fonemave, në raportin mes shkrimit dhe shqiptimit, si dhe në përdorimin e theksit dhe intonacionit.

2. Sistemi fonetik i gjuhës shqipe dhe gjuhës angleze

Funksioni i këmbimit të mendimeve, që është funksioni kryesor i gjuhës, realizohet në radhë të parë nëpërmjet gjuhës së folur. Këtej del dhe rëndësia që ka studimi i anës tingullore të gjuhës (Dodi, 2004). Sistemet fonologjike të gjuhës shqipe dhe angleze janë gjerësisht të ngjashme kur flasim për mekanizmin e formimit të tingujve që lidhet me organet e të folurit, si edhe tiparet e tyre fizike me të cilat ata e realizojnë këtë rol. Në të dyja gjuhët, tingujt e ligjëritimit studiohen në aspektin fiziologjik (funksionin e organeve që marrin pjesë në shqiptim), në aspektin akustik që zbulon karakteristikat fizike të tingujve dhe në aspektin fonologjik që zbulon funksionin e tyre në procesin e komunikimit, nga pikëpamja e rolit që luajnë për ndërtimin dhe për dallimin e njërive të kuptimshme të gjuhës, d.m.th. të fjalëve dhe të morfemave. Në nivelin segmentor, kjo shfaqet kryesisht në mungesën e fonemave, mospërputhjen e plotë të fonemave dhe shtimin e fonemave. Në nivelin mbisegmentor, ndikohet kryesisht theksi, intonacioni dhe lidhja e fjalëve.

Në të dyja gjuhët, tingujt e ligjëritimit ndahen në dy grupe të mëdha: në zanore dhe në bashkëtingëllore. Zanoret dhe bashkëtingëlloret dallohen midis tyre në tipare nyjetimore, në tipare funksionale dhe në tipare akustike. Kur shqiptojmë zanoret, rryma e ajrit nuk has pengesa, por del lirisht nga goja. Kur shqiptojmë bashkëtingëlloret, përkundrazi, në rrugën e kalimit të ajrit krijohen pengesa, për shkak të mbylljes së plotë ose jo të plotë, që formojnë organet e të shqiptuarit në vende të ndryshme të aparatit të të folurit. (Dodi, 2004). Në aspektin e transkriptimit fonemik, simbolet fonetike kanë rëndësi të veçantë për gjuhën angleze (Widowson, 2002) e cila ndryshe nga gjuha shqipe nuk është gjuhë fonetike d.m.th. mënyra e të shkruarit të fjalëve nuk shpreh pajtim me shqiptimin e tyre. Çdo simbol drejtshkrimor nuk i korrespondon domosdoshmërisht një tingulli të vetëm. Numri i shkronjave në versionin e shkruar të një fjale dhe numri i segmenteve të tingullit

në versionin e folur nuk është domosdoshmërisht i njëjtë, për shembull fjala *phone* /fəʊn/. Kjo vihet re në tendencën që kanë nxënësit shqiptarë në leximin e fjalëve në anglisht ashtu siç ato janë të shkruara, për shembull fjala *of* shqiptohet gabimisht /ɒf/ dhe jo /əv/, ose fjala *during* shqiptohet gabimisht /during/ dhe jo /djuriŋ/.

Nisur nga inventari i tingujve, alfabeti shqip përbëhet nga 29 bashkëtingëllore: [b, c, ç, d, dh, f, g, gj, h, j, k, l, ll, m, n, nj, p, q, r, s, sh, t, th, v, x, xh, z, zh] dhe 7 zanore: [a, e, ë, i, o, u, y], ndërsa alfabeti anglez përbëhet nga 21 bashkëtingëllore: [b, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, w, x, y (p.sh në “yes”), z] dhe 5 zanore: [a, e, i, o, u +y (p.sh. në “gym”)].

Theksi është frymues, i palëvizshëm dhe bie mbi të njëjtën rrokje. Në ndërtimin e emrave, theksi kalon te prapashtesa: për shembull, *punë* → *punëtór*; *fshat* → *fshatár*. Duke u nisur nga forma e shquar (punëtóri, fshatári), mund të thuhet se në përgjithësi theksi bie në rrokjen parafundore. Në disa çifte fjalësh, theksi mund të ketë rëndësi për kuptimin, për shembull *bári* “bar-i” (*bima*) dhe *bari* “kope”; *móri* “mori” (*marrë*), dhe *mori* “sasi”. (Camaj, 1984)

Gjuha shqipe bën pjesë në një zonë gjuhësore në Evropën Juglindore ku gjuhët kanë konverguar për të ndarë veçori të përbashkëta. Kjo ka çuar në ngjashmëri në aspekte të tilla si shqiptimi i zanoreve dhe modelet e theksit. Për më tepër, shqipja ka përvetësuar fjalë të huazuara nga latinishtja, greqishtja, gjuhët sllave dhe turqishtja, të cilat kanë futur fonema të reja dhe kanë ndikuar në shqiptim. Pavarësisht këtyre ndikimeve, shqipja ruan një sistem fonologjik të veçantë që e dallon atë nga fqinjët e saj. Ndërsa shqipja ndan disa tipare fonologjike me gjuhët fqinje për shkak të kontaktit historik, shqiptimi i saj mbetet unik, duke reflektuar statusin e saj si një degë e veçantë e familjes së gjuhëve indoevropiane. (Hamp, 2025)

Në vendin tonë, nuk ka një mjedis të favorshëm për të mësuar anglisht sepse shumë nxënës mësojnë anglisht vetëm në orët e anglishtes të caktuara në shkollë dhe nëpërmjet internetit. Megjithatë, nuk ka shumë orë anglishteje në javë, ndaj nxënësit flasin pak anglisht dhe më pas kalojnë në gjuhën shqipe, gjë që u jep atyre shumë pak mundësi për të praktikuar anglishten. Disa shkolla nuk ofrojnë orë specifike të fonetikës së anglishtes. Megjithëse sistemet fonetike të të dyja gjuhëve janë përgjithësisht të ngjashme, nxënësit shqiptarë hasin vështirësi në shqiptimin, theksin dhe intonacionin e gjuhës angleze. Për të përvetësuar mirë shqiptimin e një gjuhe të huaj duhet të njohësh dallimet që ekzistojnë në nyjëtimin e tingujve dhe në intonacionin e gjuhës amtare dhe të gjuhës së huaj. (Hadaj, 1971) Është vërejtur se shqiptimi i anglishtes nga nxënësit ndikohet nga transferimi negativ i gjuhës amtare si në nivelin segmentor ashtu edhe në atë mbisegmentor. Në nivelin segmentor, kjo shfaqet kryesisht në mungesën e fonemave, mospërputhjen e plotë të fonemave dhe shtimin e fonemave. Në

nivelin mbisegmentor, ndikohet kryesisht theksi, intonacioni dhe lidhja e fjalëve.

Në të dyja gjuhët, aparati i të folurit normalisht luan rolin vendimtar dhe të vetëm në nyjëtimin e tingujve. Thënë kjo, analiza e një fjale, për shembull e fjalës *gur* nga pikëpamja e tipareve akustike e tingujve që e formojmë tregon se kur ajo shqiptohet nga njerëz të ndryshëm këto karakteristika nuk janë të njëjta. Ky fenomen ndodh brenda së njëjtës gjuhë pa ndryshuar kuptimin e fjalës (Dodi, 2004). Në rastin e mësimit të gjuhës së huaj, nxënësi shqiptar nuk i dallon dhe shqipton qartë tingujt e Gj2 si rezultat i transferimit negativ fonetikor si tek zanoret ashtu edhe bashkëtingëlloret.

3. Dallimet kryesore te bashkëtingëlloret

Nxënësi shqiptar nuk i dallon dhe shqipton qartë tingujt e Gj2 si rezultat i transferimit negativ fonetikor si tek zanoret ashtu edhe bashkëtingëlloret. Sipas gjetjeve statistikore, transferimi negativ i bashkëtingëlloreve është më evident sesa transferimi negativ i zanoreve i shkaktuar nga gjuha amtare gjatë mësimit të gjuhës angleze. Disa dallime kryesore sipas Hadaaj (1971) janë:

1. Palatalet dhe afrikatet – Shqipja ka tingujt qiellzorë /q/ dhe /gj/, që mungojnë në anglisht. Anglishtja përdor afrikatet /tʃ/ (*church*) dhe /dʒ/ (*judge*), të ngjashme por me artikulum tjetër.
2. Lateralet – Shqipja dallon qartë mes anësoreve /l/ dhe /ll/. Anglishtja ka vetëm një fonemë /l/, por shfaq variante alofonike (i qartë dhe i errët). Nxënësit shqiptarë shpesh e zëvendësojnë sipas modelit të shqipes.
3. Rrotoret – Shqipja ka dridhëset /r/ dhe /rr/ (dridhje të ndryshme), ndërsa anglishtja ka një /r/ lëkundëse. Shqiptarët shpesh e mbingarkojnë shqiptimin e /r/ anglez.
4. Ndërdhëmboret /θ/ dhe /ð/ – Të dyja gjuhët i kanë këto tinguj, por pozicioni i gjuhës ndryshon.
5. Mbylltoret /p, t, k/ – Në shqip janë pa aspirim; në anglisht zakonisht janë të aspiruar në fillim të rrokjeve të theksuara (*pat, top, cat*).
6. /t/ dhe /d/ – Në shqip janë alveo-dhëmbore, në anglisht alveolare. Kombinimet *tr, dr* në anglisht shpesh afrohen me afrikata.
7. Fonema /j/ – Në shqip është gjysmëzanore, në anglisht ndryshon sipas kontekstit (*year, few, music*).
8. Fonema /ŋ/ – Karakteristikë e anglishtes (si në *sing, singer*). Shqiptarët shpesh e zëvendësojnë me /n/ ose /ng/.
9. /ʃ/ dhe /ʒ/ – Ekzistojnë në të dyja gjuhët, por me dallime të vogla në artikulum.
10. /w/ – Ekziston vetëm në anglisht; shpesh zëvendësohet nga /u/ ose /v/.

4. Dallimet kryesore te zanoret

Sistemet fonetike të gjuhës shqipe dhe asaj angleze kanë dallime të rëndësishme në zanore. Këto dallime fonetike mund të paraqesin sfida për folësit që kalojnë nga shqipja në anglisht, sidomos në dominimin dhe perceptimin e tingujve që nuk janë të pranishëm në sistemin fonologjik të gjuhës së tyre amtare. Shqipja ka shtatë fonema zanorë: /a, e, ë, i, o, u, y/. Ajo përfshin zanoren e rrumbullakët /y/, si në fjalën “*fytyrë*”, që është e pazakontë në anglisht. Anglishtja ka një sistem më të madh dhe më të ndërlikuar zanoresh, duke përfshirë edhe diftongje. Disa dallime sipas Hadaj (1971) janë:

1. /i:/ dhe /ɪ/ në anglisht dallojnë (*seat vs sit*), por shqipja ka vetëm /i/. Në gjuhën shqipe zanorja e shkurtër del si alofon në formën dialektore te emrat e pashquar p.sh. Nik /Ni:k/ krahasuar me Niku /Niku/

2. /æ/ në anglisht nuk ekziston në shqip; shpesh zëvendësohet me /e/ (*bad* → *bed*).

3. /ʌ/ dhe /ɑ:/ ndryshojnë nga shqipja /a/, duke krijuar ngatërresa.

4. /ɜ:/ nuk ekziston në shqip; shqiptarët shpesh e shqiptojnë si /ë/ ose /o/.

Në gjuhën shqipe, diftong formojnë dy zanore po qe se shqiptohen në një rrokje të vetme, për shembull në fjalët *skuadër*, *kualifiko*, *ekuilibër* të dy zanoret formojnë diftong. Diftongjet në shqip dhe anglisht kanë disa dallime thelbësore, si në strukturë ashtu edhe në shqiptim. Shqipja ka një numër më të kufizuar diftongjesh dhe shumica e tyre janë të qëndrueshme dhe nuk ndryshojnë shumë sipas kontekstit. Anglishtja ka një gamë më të gjerë diftongjesh dhe disa prej tyre mund të ndryshojnë në varësi të theksit ose pozicionit në fjalë. Në shqip, diftongjet shqiptohen në mënyrë më të pastër dhe të qëndrueshme. Në anglisht, diftongjet janë më të lëvizshme dhe mund të ndryshojnë në varësi të theksit dhe dialektit. Për shembull, diftongu /eɪ/ në “*face*” mund të tingëllojë ndryshe në anglishten britanike dhe atë amerikane.

Shqipja ka më shumë diftongje ngjitëse (zanorja e dytë është më e theksuar), si *ua*, *ue*, ndërsa në anglisht ka më shumë diftongje zbritëse (zanorja e parë është më e fortë), si /aɪ/ në “*time*”. Anglishtja ka edhe diftongje të gjata, që përfshijnë një kalim më të theksuar midis dy tingujve (si /ɔɪ/ në “*boy*”), ndërsa diftongjet në shqip kanë një kalim më të butë dhe janë më të shkurtër. Disa diftongje që hasen në anglisht nuk ekzistojnë në shqip, duke përfshirë: /ɪə/ në “*beer*”, /ʊə/ në “*tour*” (më pak i përdorur në anglishten moderne), /eə/ në “*hair*”. Për shkak të dallimeve në sistemin e diftongjeve, shqiptarët shpesh kanë vështirësi me disa diftongje angleze, si: /eɪ/ në “*say*”, që mund të shqiptohet gabimisht si “*sej*” me një /j/ të theksuar. (Hadaj, 1971)

5. Theksi i fjalëve në gjuhën angleze dhe shqipe

Një veçori e rëndësishme e të folurit është theksi. Në çdo gjuhë që dëgjojmë,

do të vërejmë se disa rrokje tingëllojnë më të forta dhe më të dallueshme se të tjerat. Në anglisht, për shembull, rrokja e dytë e fjalës *address* është qartësisht më e fortë se rrokja e parë. Në shqip, rrokja e parë e fjalës *flutur* është qartësisht më e fortë se rrokja e dytë. Theksi i fjalës është spikatja me mjete fonetike e njërës prej rrokjeve të saj. (Roach, 2010) Me anë të theksit identifikohet fjala si një njësi e një njësie më të madhe, siç është fjalia. Mjetet fonetike që shërbejnë për të nxjerrë në pah një rrokje të fjalës në krahasim me të tjerat, janë të ndryshme për gjuhë të veçanta. Këto mjete shkaktojnë që një rrokje të bëhet më e theksuar në mënyrë që të dëgjohet si e tillë. Shumë gjuhë kanë theksin e fjalës në një pozicion të caktuar pothuajse në të gjitha fjalët, për shembull: *compagnie, bagages, malade* (fjalë frënge). Gjuha angleze ka pak parashikueshmëri në theksimin e fjalëve. Mund të jetë i parashikueshëm pjesërisht vetëm nga një grup rregullash komplekse. (Hadaj, 1971) Në gjuhën shqipe, theksi është zakonisht i parashikueshëm, shpesh bie mbi rrokjen parafundore (të dytën nga fundi) të një fjale, për shembull *fluturoj*. Gjuha angleze shfaq modele më të pakontrolluara të theksit, me vendosjen e theksit që ndryshon në mënyrë të gjerë dhe shpesh ndikon në kuptimin dhe kategorinë gramatikore të fjalëve, për shembull “*record*” si emër (në rrokjen e parë) kundrejt “*record*” si folje (në rrokjen e dytë). (Roach, 2010)

Lëvizja e theksit vërehet kur fjala futet në fraza. Në frazën “*understanding English*” vërejmë se nuk ka më një lëvizje të dukshme të tonit në rrokjen e tretë të “*understanding*”, por ka një në rrokjen e parë të fjalës “*English*”. Rrokja “*stand*” është mjaft e spikatur, por nuk është e theksuar. Rrokjet “*un*” dhe “*stand*” bëhen të dukshme nga veçori të tilla si gjatësia ose zhurma. Sa i përket pozicionit të theksit më të fortë në shqip, ai nuk ka një pozicion fiks. Mund të bjerë në rrokje të ndryshme të fjalës, për shembull: *flutur* (rrokja e parë), *besnik* (rrokja e dytë), *hekurós* (rrokja e tretë), *ndërkombëtar* (rrokja e katërt), *palëvizshmëri* (rrokja e pestë). Gjuha shqipe nuk është një gjuhë me ton si anglishtja, e cila pretendohet të jetë një gjuhë me ton. Autorët shqiptarë bazuar në analizat e tyre mbi parametrat e theksit - forcën, gjatësinë dhe theksin melodik, kanë arritur në përfundimin se gjatësia është faktori kryesor për realizimin e rrokjes së theksuar në fjalën shqipe. (Dodi, 1990)

Ndryshe nga gjuha angleze, një veçori e theksit në shqip është se ai nuk ndryshon me ndryshimin e funksionit të fjalës, për shembull, theksi mbetet i njëjtë (bie mbi të njëjtën rrokje) në këto fjalë: *flutur* - *fluturova*, *ujit* - *ujitim*. Por ka edhe disa përjashtime: *lumë* - *lumenj*, *drapër* - *drapërinj*, *dhëndër* - *dhëndurë*. Në rastet kur kemi fjalë të ndryshme dhe jo forma të së njëjtës fjalë, prapashtesat fjalëformuese marrin një theks të tyre, për shembull: *ditë* - *ditor*; *flamur* - *flamurtar*. Ashtu si në anglisht, edhe në shqip fjala karakterizohet nga nivele të ndryshme të theksit. Nuk ka vetëm rrokje të theksuara fort dhe rrokje të theksuara dobët. Në shqip, rrokja e theksuar është qartë e dallueshme nga

rrokjet e patheksuara. Intensiteti i theksit nuk është i menjëhershëm, por gradual. Për shembull, në grupin emëror *shirat e vjeshtës*, theksi bie mbi *vjeshtës*, e cila dëgjohet më qartë se fjala e parë. Fjala e parë ruan një theks dytësor. (Dodi, 1990)

6. Intonacioni në gjuhën angleze dhe shqipe

Intonacioni është modeli i ngritjeve dhe uljeve të tonit përgjatë një pjese të folurit, si për shembull një fjali. Kuptimi i një fjalie mund të varet pjesërisht nga konturi i intonacionit të saj. Në tekstin universitar “Fonetika e shqipes standarde” (Memushaj, 2010), intonacioni zakonisht është identifikuar me melodinë e frazës, d.m.th. ndryshimin e lartësisë së tonit themelor gjatë ligjëritimit. Përdorimi i një intonacioni ngjitet në fund të të shprehurit e bën atë të tingëllojë më shumë si një pyetje, ndërsa përdorimi i një intonacioni zbritës e bën atë të tingëllojë si një pohim. Kjo është e lidhur me funksionin formësues të intonacionit, aftësia që ka ai për ta shndërruar një fjalë a grup fjalësh në frazë. Për shembull, fjala “*zjarr*” e shqiptuar pa intonacion, nuk na kumton asgjë, përveçse emërton, pra është vetëm një njësi leksikore. Por, po ta shqiptojmë me një intonacion të caktuar, kjo fjalë kthehet në një thënie, kuptimi i së cilës varet nga lloji i lakores melodike me të cilën shoqërohet. Mund të bëhet një frazë dëftore, kur e themi si përgjigje ndaj pyetjes: *Çfarë ka rënë në pallat? Zjarr*. Po kur në një pallat bie zjarr dhe ai që e sheh, do të njoftojë banorët e kateve të sipërme që nuk e kanë parë zjarrin ende, atëherë kemi një frazë thirrmore: *Zjarr!* Ndërsa dikush që kalon aty afër dhe sheh tym mund të pyesë: *Zjarr?*

Lëvizja zbritëse, ose intonacioni zbritës, tregon karakterin e përfunduar të thënies dhe është karakteristike për fjalitë dëftore. Intonacioni ngjitet tregon karakterin e papërfunduar të një segmenti sintaksor. Intonacion të papërfunduar kanë sintagmat dhe fjalitë pyetëse. Intonacioni ndihmon në shënimin e kufijve të një njësie sintaksore. Për shembull, në fjalinë “*Ti more një A në provim, një C në detyrë dhe një B në kuiz*”, modeli i intonacionit të pjesës së parë nuk është i njëjtë sikur të formonte një fjali më vete “*Ti more një A në provim*”. Intonacioni te fjala “*provim*” bën dy gjëra përkatësisht: synimin e folësit të vazhdojë të flasë, si dhe shënon fundin e një fraze.

Ekzistojnë dy fenomene të ndryshme intonacionale që përfshihen në shënimin e kontureve të intonacionit të fjalive: aksentet e tonit dhe tonet e frazës. Aksentet e tonit përdoren për të nxjerrë në pah informacionin e rëndësishëm në një të shprehur. Fjala që merr një aksent të tonit, pra fjala që është veçanërisht e spikatur, shkruhet me shkronja të mëdha. Duke vënë theksin në fjalë të ndryshme, mund të përdorni të njëjtën fjali për t’iu përgjigjur pyetjeve të ndryshme, për shembull *a. Folësi 1: Kush e puthi Peter-in? b. Folësi 2: MARY e puthi Peter-in. a. Folësi 1: Kë puthi Mary? b. Folësi 2: Mary e puthi PETER-in. a. Folësi 1: Çfarë i bëri Mary Peter-it? b. Folësi 2: Mary PUTHI Peter-in.* Nxënësit shqiptarë mund të

mos jenë mësuar me këto ndryshime të theksit që ndryshojnë kuptimin, gjë që mund të çojë në keqkuptime nëse nuk e përdorin theksin siç duhet në fjalitë në anglisht.

Në të dyja gjuhët, tonet e frazës kanë funksione të ndryshme. Ato ndikojnë në kuptimin e përgjithshëm të një të shprehuri, duke dalluar, për shembull, midis një pohimi, ku folësi jep informacion, një pyetjeje, ku folësi kërkon informacion dhe një fjalie thirrmore që shprehin gjendje të ndryshme emocionale. Kështu, një grup fjalësh, si për shembull *“Erdhi mësuesi”*, i shqiptuar me intonacion zbritës, bëhet fjali dëftore *“Erdhi mësuesi.”* Por ky tog, i shqiptuar me intonacion ngjitës, kthehet në fjali pyetëse *“Erdhi mësuesi?”* dhe i shoqëruar nga një lakore melodike që nis me një intonacion të lartë, por që zbritet shpejt, kthehet në fjali thirrmore *“Erdhi mësuesi!”* (prej të cilit nxënësit kanë frikë apo duan të fshehin diçka). Të gjitha segmentet fonetike duhet të jenë saktësisht të njëjtat herën e parë, të dytë dhe të tretë por dëgjuesit do të kuptojë tre kuptime të ndryshme për shkak të ndryshimit të intonacionit. (Memushaj, 2010).

Në të dyja gjuhët, frazat dëftore karakterizohen nga një vijë melodike zbritëse. Te frazat dëftore me theks logjik, lakorja ngrihet aty ku ndodhet fjala që merr theksin logjik, për shembull *“Prindërit kanë ardhur për t’u **takuar.**”* Frazat pyetëse janë të llojeve të ndryshme dhe kanë intonacion ngjitës, për shembull *“Kush ka ardhur?”*. Por te frazat me fjalë pyetëse toni ngrihet shumë tek kjo fjalë *“kush”* dhe te frazat me pyetje alternative e te pyetëset e zhdrejta, fundi i lakores është si ai i fjalive dëftore me një ngritje te folja ose te fjala pyetëse, për shembull *“**E njeh** apo jo Agimin?”*. Vija melodike e frazave thirrmore është e çrregullt me një ngritje të tonit te fjala që shpreh vlerësimin afektiv të folësit dhe rënie të tij pas saj, për shembull *“**Bukur** e paska qëndisur!”* (Memushaj, 2010).

7. Përfundime

Shqipja dhe anglishtja ndajnë disa ngjashmëri fonetike, por ndryshimet janë të shumta dhe ndikojnë drejtpërdrejt në mësimin e anglishtes nga folësit shqiptarë. Vështirësitë kryesore lidhen me shqiptimin e fonemave që nuk ekzistojnë në shqip, me dallimin e gjatësisë së zanoreve dhe në rolin funksional të theksit dhe intonacionit. Shqipja ka një sistem më të thjeshtë dhe të qëndrueshëm të diftongjeve, ndërsa anglishtja ka një gamë më të gjerë dhe më fleksibël, gjë që shpesh e bën më sfidues shqiptimin për folësit e shqipes. Megjithatë diftongjet e anglishtes /au/, /ei/, /ai/ dhe /oi/ nuk paraqesin vështirësi për ata që flasin shqip. Në të dyja gjuhët, theksi i fjalës luan një rol të rëndësishëm në shqiptim dhe kuptim. Pozicioni i theksit nuk është fiks, siç ndodh në disa gjuhë të tjera si frëngjishtja, polonishtja etj. Për pasojë, ekziston një shkallë e ulët parashikueshmërie në vendosjen e theksit të fjalës. Në gjuhën shqipe, çdo rrokje ka gjatësi të barabartë. Kjo mund të çojë nxënësit shqiptarë të prodhojnë fjalë dhe fraza në anglisht me

një ritëm më të njëtrajtshëm, që mund të tingëllojë monoton ose jo natyral për folësit vendas të anglishtes.

Ndërsa theksi i fjalës në shqip është i lirë dhe i lidhur me gjatësinë e zanores, në përgjithësi, gjuha shqipe sillet shumë ngjashëm me gjuhën angleze sa i përket theksit të fjalës. Për të përmirësuar shqiptimin dhe theksimin në anglisht, është e rëndësishme që folësit shqiptarë të jenë të vetëdijshëm për këto dallime dhe të praktikojnë rregullat specifike të theksimit të fjalëve në anglisht. Në të dyja gjuhët, frazat dëftore karakterizohen nga një vijë melodike zbritëse.

Intonacioni përbën një sfidë të veçantë, pasi anglishtja ka modele më të paparashikueshme krahasuar me shqipen. Për të kapërcyer këto sfida, nxënësit shqiptarë të anglishtes mund të ushtrojnë dëgjimin duke dëgjuar rregullisht folësit vendas të anglishtes për të përvetësuar modelet natyrore të theksit dhe intonacionit, të bisedojnë me folës të aftë në anglisht duke u angazhuar në biseda për të marrë komente të menjëhershme mbi shqiptimin dhe intonacionin, të përdorin mjete për shqiptimin duke përdorur aplikacione dhe mjete mësimore që përqendrohen në ushtrime të shqiptimit, theksit dhe intonacionit, si dhe të regjistrojnë dhe dëgjojnë veten dhe ta krahasojnë me folësit vendas për të identifikuar fushat që kërkojnë përmirësim.

BIBLIOGRAFIA

- CRUTTENDEN, A. (2008). *Gimson's pronunciation of English*, Hodder Education: Londër.
- DODI, A. (1990). *Theksi dhe shkallëzimi i tij në gjuhën shqipe*, Gjuha jonë.
- DODI, A. (2004). *Fonetika dhe fonologjia e gjuhës shqipe*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë.
- JONES, D. (1992). *An outline of English phonetics*, G. E. Stechert & Co., New York.
- JONES, D. (1944). *An English pronouncing dictionary*, London: J.M. Dent & Sons LTD.
- HAMP, E. P. (2025). *Albanian language*. The Editors of Encyclopaedia Britannica.
- HADAJ, G. (1971), *A course in English phonetics*.
- WIDOWSON, H. G. (2002). *Linguistics*, OUP.
- CAMAJ, M. (1984). *Albanian grammar with exercises chrestomathy and glossaries*, Otto Harrassowitz: Wiesbaden
- SWAN, M., & SMITH, B. (2001). *Learner English. A teacher's guide to interference and other problems* (2nd ed), CUP.
- ROACH, P. (2010). *English Phonetics and Phonology: A practical course*. 4th ed.
- MEMUSHAJ, R. (2004). *Hyrje në gjuhësi*. Dituria, Tiranë.
- MEMUSHAJ, R. (2010). *Fonetika e shqipes standarde*. Botimet Toena, Tiranë.